

[Cheym] (Heves vm., egri em.; azonosítatlan, HUN) Premontrei prépostság. Egyetlen említése a rend 1235-ös jegyzékéből ismert, feltehetőleg a tatárjáráskor pusztult el. Györffy egyáltalán nem említi e prépostságot. Pontos helye ismeretlen, talán a Tisza balpartján, az egykori kemeji főesperesség területén keresendő. (Györffy I 109-110; Oszvald 1957 237)

[Esterch] (Valkó vm.?, pécsi em.; azonosítatlan, CRO) Ágostonrendi remetekolostor. A rend 1539-1551 között készült jegyzékében szerepel Eszék és Újlak között. Eszerint valahol Valkó megyében feketett. Története ismeretlen. (Dózsa megjelenés alatt)

[Idegsyt] (Zala vm., veszprémi em.; azonosítatlan, HUN) Pálos kolostor. Egyetlen említése az 1263-as jegyzékéből ismert, Tapolca környékén keresendő. Templomát Szt. Erzsébet tiszteletére szentelték. (Guzsik-Fehérvári 1980a 9; DAP I 185)

[Iegut] (Sáros vm., egri em.; azonosítatlan; SLO) Ágostonrendi remetekolostor. A rend 1419-1460 között készült jegyzékében a sárosi és szepesi kolostorok között szerepel. Története ismeretlen. (Dózsa megjelenés alatt)

[Ocranensis] (? , egri em.; azonosítatlan) Premontrei prépostság. Az 1235-ös és az 1294-es jegyzékben még nem említik, először csak az 1320-as katalógusban szerepel. Helye teljességgel ismeretlen, bár nem elképzelhetetlen, hogy valamelyik ismert prépostság nevének elírásából keletkezett. (Oszvald 1957 238)

[Szentháromság kolostor] (Abaúj vm., egri em.; Regéctől K-re Barátláz dűlő, HUN) Pálos kolostor. Feltehetően valamikor a XIV. században alapították. Egyetlen ismert említése 1412-ből való, amikor az addigra már elpusztult kolostor birtokait a gönci, regéci és ruszakai kolostorok kapják. Eszerint ezek környékén keresendő. Talán azonos a Regéc határában, a Barátláz nevű dűlőben talált épületmaradványokkal. Templomát a Szentháromság tiszteletére szentelték. (Guzsik-Fehérvári 1980a 24; Kovács B. 1987 124; DAP III 308; Belényesi 1999)

[Zich] (? , erdélyi em.; azonosítatlan) Premontrei prépostság. Egyetlen említése az 1235-ös jegyzékben található. Legkésőbb a tatárjáráskor elpusztult. Helye teljesen ismeretlen, írásmódja alapján lehetne Csicsó (Györffy) vagy Szék (Benkő). Jakó Széccsel azonosítja. (Bond 1993 179; Oszvald 1957 237; Jakó 1997 176)

Abasár ld. Sármonostor, Veresmart

Abaújszántó ld. Szántó

Ábrahám (Tolna vm., pécsi em.; Dombóvár határában ÉK-re, HUN) Ciszterci apátság. Moys mester, a királyné tárnokmestere alapította 1263-ban, így egyike a kevés magyarországi magánalapításnak. Első szerzetesei Pilisről jöttek. Temploma a rend szokása szerint Szűz Mária

tiszteletére volt szentelve. Igen kis apátság volt, a rend vizitátora 1357-ben nem is látogatta meg, mivel szerinte alig volt apátságnak nevezhető. 1543-ban pusztult el. Dombóvár területén ÉK-re, a Kondai-patak partján feküdt. 1734-ben egy, az Eszterházy-levéltárban található térkép tanúsága szerint még jelentős romjai álltak. Ma a Vörössugár úton a kertek végében és az út menti löszfalban jelentős mennyiségű épülettörmelék, középkori kerámia és csont található. (Csánki II 658; Csánki III 413; Hervay 1984 47-52; Hervay 1991 477; Szőke S. 1996 39-44; Romhányi et al.)

Abram ld. Ábrány

Ábrány (Monostoros-, Ér-) (Bihar vm., váradi em.; Abram, ROM) Premontrei prépostság. A Gutkeled nemzetség birtokán épült feltehetőleg a XIII. század elején. Először az 1235-ös jegyzék említi. 1320-ban még létezett, legalábbis az ekkor készült premontrei jegyzékben még szerepel. Valamikor a XIV. század közepén pusztulhatott el. Pályi filiája volt. Templomát Szűz Mária tiszteletére szentelték. Bunyitay alaprajzát is közli. Kutatva nem volt. (Csánki I 601; Györffy I 590 téves azonosítással; Oszvald 1957 238; Bunyitay 1883 404-408; Jakó 1997 176)

Acîs ld. Ákosmonostora 2.

Adonymonostora (Szabolcs vm., váradi em./egri em.; Nyíradony, HUN) Premontrei prépostság. Először 1294-ben említik, a tatárjárás után alapíthatta a Gutkeled nem Szűz Mária tiszteletére. 1307-ben és 1321-ben a nem még közösen gyakorolta a kegyúri jogokat, s csak 1347-ben osztozott meg rajta. 1388-as oklevél szerint temploma egyben plébániatemplom is volt, a szerzetesek voltak a falu lelkipásztorai. Utoljára 1487-ben említik, legkésőbb a török foglaláskor elpusztult. Temploma csak részben maradt meg, keleti felét a lelőhelyen lévő homokbánya elpusztította. Hajójának szélessége 6,9 m, két nyugati tornya volt. Kiss Lajos feltárta a falu templomát is. (Csánki I 509; Kovács B. 1987 105; Bond 1993 180; Németh P. 1968 128; Oszvald 1957 238-239; Kozák 1974 267-282; Németh 1997 18-19)

Adorján 1. (Alsó-) (Bodrog vm., kalocsai em.; Sentától (Zenta) É-ra psz., ma Nadrljan hn. (Adorján), JUG) Feltehetőleg bencés apátság. Egyetlen említése 1340-ből ismert. Templomát Szűz Mária tiszteletére szentelték. A XIV. században a Gesztei család volt a kegyura. Még a XIV. század közepe táján elpusztulhatott. A Tisza partján Roediger a század elején még jól látható romokról (két párhuzamos fal) írt, Szekeres azonban a terepbejárásakor már csak csekély maradványokat talált. Ezeket azonosították feltételesen a monostorral. (Györffy I 704-705; Roediger 1901 225; Szekeres 1983 10-14)

Adorján 2. (Felső-) (Bodrog vm., kalocsai em.; Zentától (Senta) É-ra psz., ma Nadrljan hn. (Adorján), JUG) Bencés apátság. Feltehetőleg még a tatárjárás előtt létesült. 1271-ben ecclesia-ként, monostorként egyetlen

említése 1299-ből ismert, akkor már romos volt. Ennek ellenére 1344-ben még kegyuraságát említik. Temploma Szt.Márton tiszteletére volt szentelve. A faluban állt egy másik, Szt.György tiszteletére emelt templom is, mely minden bizonnyal a plébániatemplom volt. Az oklevélben „ecclesia processionalis”-ként említik. Kegyura 1299-ben a Haraszt nem volt. (Györffy I 704-705)

Agria ld. Eger

Ajtonymonostor (Csanád vm., csanádi em.; Şemlacu Mare és Şemlacu Mic között feküdt a Maros partján, ROM) - **a**, Talán bazilita kolostor. Az utóbbi években végzett ásatások szerint a XI. században épült. Talán Ajtony vagy utódai alapíthatták. Az 1992-ben és 1993-ban végzett ásatásokon előkerült faragványok alapján 1140 körül átépülhetett. Elképzelhető, hogy már ekkor bencés szerzetesek lakták. Tény, hogy 1315-ben, amikor Károly Róbert a birtokot visszaadta az Ajtony nemnek, már bencés apátság volt. A XIV. század közepén pusztulhatott el. Sörös tévesen Ittebe monostorával azonosítja. (Györffy I 846; PRT XII/B 444-445; Heitel-Móré 1996) - **b**, Bencés apátság - cf. Ajtonymonostor a,

Ákosmonostora 1. (Hévíz) (Pest vm., váci em.; Monostor psz. Galgahévíz határában, HUN) Bencés apátság. Az Ákos nem alapította 1116 után, feltehetőleg még a XII. században. Először 1214-ben a Váradi Regestrumban említik apátját. Utoljára az 1520-as években esik szó kegyuraságáról. Feltehetően Buda elfoglalásakor, 1541-ben hagyták el a szerzetesek. Galgahévíz határában Ny-ra, a Sósi patak mellett a Szentandráspart nevű részen egy földvár jelentős és ezen belül egy épület csekély maradványai láthatók. A név alapján temploma talán Szt.András tiszteletére volt szentelve. (Csánki I 31; Karácsonyi 1900 108-109; Miklós-Sabján 1992)

Ákosmonostora 2. (Közép-Szolnok vm., erdélyi em.; Acís, ROM) Bencés apátság. A XII. század első felében alapította az Ákos nem. Feltehetőleg a XIII. század közepén szűnt meg. Szűz Mária tiszteletére szentelt kéttornyú, román stílusú temploma ma is áll. A templom hossza 32,8 m, a három hajó együttes szélessége 13,7 m. Egyetlen apszisa félkörzáródású, tornyai a nyugati homlokzatot díszítik. (Bunyitay 1886 10-12; Bogyay 1944 67-70; Entz 1994 28-29 és 70)

Alba Iulia ld. Gyulafehérvár

Alba Regia ld. Székesfehérvár

Albești ld. Fehéregyháza 1.

Aleşd ld. Buzgó

Almád (Zala vm., veszprémi em.; Monostorapáti, HUN) Bencés apátság. 1117-ben alapította az Atyusz nb.Bánd és családja Szűz Mária tiszteletére. A nemzetiség nevét Bánd fiáról, Atyuszról nyerte, aki a monostort

megadományozta. Az apátságot oklevélben először 1222-ben említik. Első hiteleshelyi oklevele 1249-ből ismert. A XIV. században az apátság anyagi körülményei viszonylag szegényesek. 1449-ben az esztergomi érsek joghatósága alá tartozó apátságok között sorolták fel. 1508-ban már romos volt, de még élt benne egy apát és két szerzetes. Az apát ekkor horvát nemzetiségű volt, s nemigen törődött az apátsággal. Ekkor említik a fedetlenül álló, dűledező Szt.Domonos templomot vagy kápolnát is. Apátját 1528-ban említik utoljára. 1542-ben már alig van birtoka, s egy 1548-as oklevél szerint már évek óta üresen állt. Ma helyenként magasan álló rom a Bakony erdejében. A rom közelében ma is bővizű forrás van. (PRT XII/B 314-320; Szentpétery 1927 360-370; MRT 1 118-119)

Almár ld. Felnémet

Almás (-monostora, Nagy-, Vár-) (Bihar vm., erdélyi em.; Almaşu, ROM) - **a**, Bencés apátság. Alapításának ideje ismeretlen, feltehetően a XII. században (Entz szerint a XIII. század elején) létesült. A XIII. században előbb a Borsa nem volt a kegyura, majd 1234-1238 között Kán László erdélyi vajda, aki a bencés szerzeteseket elűzve premontrei kanonokokat telepített a monostorba, ezek azonban 1238-ra elhagyták. 1249-ben, mikor IV.Béla a falut Pál országbírónak adta, a monostort nem említik. Ezután talán visszatértek a premontreiek, mivel a premontrei kolostorjegyzékek 1294-ben és 1320-ban még említik. (PRT XII/B 450-541; Erdély tört. 1989 186; Györffy I 593; Bunyitay 1883 349-352; Oszvald 1957 239; Jakó 1997 176; Entz 1994 132) - **b**, Premontrei prépostság - cf. Almás a,

Almaşu ld. Almás

Alsán (Valkó vm., pécsi em.; valószínűleg Posavski Podgajci mellett É-ra Varoš hn., CRO) Ferences (obszerváns) kolostor. 1374-ben alapította Alsáni Bálint pécsi püspök Szt.Ferenc tiszteletére. 1385-ben már készen volt a templom és a kolostor. A Boszniában élő testvérek menedéke volt. Eleinte a bosnyák rendtartomány macsói őrségébe tartozott, de mikor a magyar obszervánsok elváltak a bosnyákoktól, előbb a diakóvári, majd az újlaki őrségbe osztották. 1526-ban a török előrenyomulása miatt szűnt meg. Vukičević-Samaržia szerint a település a mai Lučićával volna azonos. Az itteni XIV. századi, egyhajós gótikus templomot, mint az egykori ferences kolostor templomát tárgyalja. (Karácsonyi II 7-8; Vukičević-Samaržia 1986 111)

Alsóadorján ld. Adorján 1.

Alsókabol ld. Kabol

Alsórajk ld. Rajk

Alvinc (Vinc) (Erdélyi Fehér vm., erdélyi em.; Vinţu de Jos, ROM) Domonkos kolostor. 1300-ban említik elő-

ször, amikor Henning fia Herbord comes özvegye, Kelneki Erzsébet 10M-t hagyott az alvinci domonkosoknak. Az 1530-as években szűnt meg. 1552-ben császári biztosok jelentik, hogy belőle Fráter György kastélyt csinált. Az épület régészeti kutatása jelenleg folyik. (Györffy II 192-193; Harsányi 1938 80; Entz 1994 74; *idem* 1996 226; A.A.Rusu szíves közlése)

Andosmonostora (Szabolcs vm., egri em.; azonosítatlan, HUN) Ismeretlen rendű monostor. Egyetlen említése 1430-ból ismert. Ekkor már csupán helynév a Kállai család birtokán, mely Vidmonostorával együtt fordul elő. Pontos helye ismeretlen, talán Kérsemjén területén feküdt. Sem alapítási idejéről, sem rendi hovatartozásáról nem tudni közelebbit. (Csánki I 509 & 528)

Apácasomlyó, Apácavásárhely ld. Vásárhely 2.

Apar (Tolna vm., pécsi em.; Aparhant, HUN) Ágostonrendi prépostság. Pontos alapítási ideje ismeretlen, első említése 1314-ből ismert. Az 1332-37-es pápai tizedjegyzékben az itteni prépostot, mint a rend provinciálisát említik. Az Apar nem birtokán épült templomát Szűz Mária tiszteletére szentelték. Valamikor a XV. század második felében hagyhatták el, 1460-ban még Bereck nevű prépostját említik. Az épület feltehetően ma is áll, jelenleg a falu plébániatemploma. A templom a XV. században épült, egy poligonális szentélye és egy homlokzati tornya van. 1758-1785 között újjáépítették. A templomtól É-ra jelenleg az iskola egyik épülete és egy szolgálati lakás áll. Ezek építései a dombnak ezt a részét a sárga altalajig lemélyítették, így itt semmilyen régészeti jelenséget nem figyelhetünk meg. A helyiek emlékezete szerint az épületek építései a múlt században romokat bontottak el. Feljebb, a domb még érintetlen részén középkori kerámiát gyűjtöttünk. (Rupp 1870-1876 376-377; Csánki III 414; Genthon 1951 425; Romhányi et.al.)

Aparhant ld. Apar

Apud Siculum ld. Vásárhely 1.

Arača ld. Aracs

Aracs (Torontál vm., csanádi em.; Arača, Novi Bečej része, JUG) - a, Talán bencés apátság. Péterffy nyomán tévesen található a korábbi szakirodalomban, hogy 1256-ban apátja részt vett volna az esztergomi zsinaton. Így az apátságnak Árpád-kori említését nem ismerjük. Szt.Miklós tiszteletére szentelt templomának építészeti formái alapján az 1220-30-as években épült, a monostor alapítását is erre az időre tehetjük. Alapítója ismeretlen. Rendi hovatartozása is csak kora és alaprajza alapján feltételezhető. A XIII.-XIV. század fordulóján körül szűnhetett meg. 1378-ban IX.Gergely pápa engedélyezte, hogy a romos kolostorépületeket a ferencesek kapják meg. Erzsébet királyné végrendeletében (1380) 500 frtot hagy az építkezésre. A ferences kolostor 1551-ben pusztult el, a rend konventuális ágához tartozott. A

templom háromhajós, hossza 26,8 m, szélessége 16,2 m, három apszisa félköríves záródása. Tornya a XIV. században épült. A kolostorépület É-ról csatlakozott a templomhoz. Az innen ismert ún.aracsi kő, mely a XI. század második felében készült, másodlagos felhasználásból került elő, semmiképp sem köthető a bencés apátsághoz. (Tóth-Marosi 1978 100-101; KMTL 53; Csánki II 125; Karácsonyi I 143; Henszlmann 1876 104-105; Buzás G. és Raffay E. szíves közlése) - b, Ferences (konventuális) kolostor - cf. Aracs a,

Arad (Arad vm., csanádi em.; Vladimirescu (Glogovac/Öthalom) Arad mellett K-re, ROM) Társaskáptalan. II.(Vak) Béla alapította 1141 előtt Szt.Márton tiszteletére. A tatárjáráskor elpusztult, de újjászervezték, és a XVI. század közepéig működött. Jelentőségét jelzi, hogy exempt volt, préposti címét pedig több kancellár és alkancellár is viselte. Arad mai helyétől 7 km-re K-re Öthalom/Glogovac nevű helyen állt. Templomát a múlt században kiásták, hossza 52 m, szélessége 20,8 m. Egy félköríves záródású apszisa és két nyugati tornya volt. (Csánki I 765; Györffy I 170-172; Jakó 1997 13; *idem* 14; Mályusz 1971 117)

Arad ld. még Gyelid

Aranylábúbács (Szerém vm., kalocsai em.; Novi Sad Petrovaradin nevű része, JUG) Bencés apátság. Alapításának ideje és alapítója ismeretlen. 1267-ben István ifjabb király a Szt.Miklós tiszteletére emelt apátságot előbb Bachkolda kunnak, majd annak hűtlensége után István fia András ajtónállónak adta. Az ő utódai bírják a század végén, 1291-ben is. Valamikor a XIII-XIV. század fordulóján körül pusztulhatott el. A pápai tized szedésekor (1332-1337) már csak a település plébánosát említik. (Györffy I 230-231; Takács M. 1989 35)

Aranyosmeggyes ld. Meggyesalja

Árpás ld. Mórighida

Assersiculum ld. Vásárhely 1.

Asszonypataka (Nagybánya) (Szatmár vm., erdélyi em.; Baia Mare, ROM) Ferences (obszerváns) kolostor. 1437-ben alapította Branković György a Szt.Megváltó tiszteletére a városon kívül. 1499-ben már a templomban orgona volt. 1535-ben 14 szerzetes lakott itt. 1551-52 fordulóján rombolták le a protestánsok. (Csánki I 467; Karácsonyi II 121-124)

Atya (Valkó vm., pécsi em.; Šarengrad, CRO) Ferences (obszerváns) kolostor. 1405-ben alapította Maróti János macsói bán a Szentlélek (Vukičević-Samarzia szerint Szt.Péter és Pál apostol) tiszteletére. A szalvatoriánusok 1495-ben, 1499-ben és 1511-ben itt tartották tartományi gyűlésüket. A török előrenyomulásakor, 1526-ban pusztult el. Gótikus temploma ma is áll, hossza 32 m, hajójának szélessége 14,2 m, szentélye poligonális záródású, egyetlen tornya a szentély és a hajó csatlakozásánál